

Liturgiai ismeretek

Fodor Imre (teológus, Szegedi Hittudományi Főiskola) előadása. Az előadót bemutatja és elsőként kérdez: Erdélyi Ágnes.

1992. április 1.

<https://mediateka.ek.szte.hu/items/show/27014>

Hangfájl: 110_111.mp3

[00:00:01](#)

Erdélyi Ágnes: [...] Csanádi Egyházmegye püspöki titkárát, vallástörténészt és tisztelettel megkérem, hogy tartsa meg előadását.

[00:00:11](#)

Fodor Imre: Nem lehetne egy kicsit közelebb? Vagy én menjek közelebb, vagy az asztalt vigyem közelebb?

Erdélyi Ágnes: Vigyük közelebb az asztalt!

[00:00:50](#)

Fodor Imre: Én igazából egy picit zavarban voltam, mert nem tudtam pontosan behatárolni ezt a témát, amit megjelöltek, mert számomra egy hatalmas témát átölelő meghatározás volt. Még egy valamit, mielőtt nagyon belemélyednék. Én hajlamos vagyok rá, hogy időnként olyan elhalkulásba megyek át, hogy aztán mindenki csak úgy fülel, és nem hall semmit. Nyugodtan lehet rám szólni, hogyha valaki nem hall semmit, akkor mondja, hogy elnézést, de vagy elegendő volt belőle, és akkor nem szól, és akkor oké, vagy pedig jelezze, hogy most már olyan halk vagyok, hogy nem lehet érteni semmit. Tehát az első dolog, hogy számomra ez a témakör így nagyon-nagyon hatalmas volt, mert az, hogy liturgia és liturgia összehasonlítása ez iszonyú széles témakör. A liturgia alatt nagyon-nagyon sok mindent érthetek, hogyha elmegyek vissza egészen a primitív népeknek a különböző szertartásaihoz, az is liturgia. És, ha azt mondom, hogy kereszténység, egy pápai mise, az is liturgia, tehát ez egy iszonyúan széles témakör, amit ennek még a történelmi vonatkozását akkor nem is néztem, hogy az évezredek mi minden változatosságot hoznak.

[00:02:22](#)

Talán azt mondanám, hogy én egy pár dolgot elmondanék néhány alapfogalmat, néhány alapidolgot és utána, hogyha van érdeklődés, akkor lehet kérdezni néhány dolgot, amire tudok, válaszolok, ha nem, akkor megmondom, hogy ne haragudjon ezt itt és most nem tudom. Be kell, hogy valljam.

[00:02:45](#)

Talán ha a liturgiához közelebb akarunk kerülni, akkor meg kellene nézni magát a szót, hogy mi az, hogy liturgia. A szó, az görögből jön a leitourgia. Tulajdonképpen az ergon a 'munkából' származik, és a leitourgia, az annyit jelent, hogy valamilyen 'közszolgálati tevékenység' eredetileg, 'ingyenes közszolgálati tevékenység', és ez azután az évszázadok folyamán szűkül le ennek a jelentése az 'istentiszteleti tevékenységre'. A leitourgos az, aki ezt a liturgiát végzi. És innen levetítve nagyon sok irányba el lehet menni. Talán még egy szó, ami gyakrabban előfordul, főleg a keleti kereszténységnek a szertartáskönyveit nevezik liturgikonnak. Magát azt a könyvet, ami a liturgiának a menetét, rendjét megszabja.

[00:03:58](#)

Tehát a liturgia eredete természetesen elválaszthatatlan a vallásnak a keletkezésétől, annak motívumaival nagyon szorosan összefügg. Tulajdonképpen a vallástörténet, a liturgiáknak a megmaradt nyomain keresztül próbálja fölépíteni az elképzelését egy-egy népnek a vallási életéről, hiedelemvilágáról. Pontosabban talán az egyik része, hogy a liturgiáknak a fennmaradt emlékei, tárgyi emlékei, nyomai és a meglévő párhuzamok, amikor azt mondja, a primitív népeknek a liturgikus tevékenységét próbálják a történelmi emlékekkel egybevetni, és ebből megalkotni egy-egy régi népnek a hiedelemvilágát. Tulajdonképpen itt azért hozzáteszem, hogy a primitív népek ilyenkor mindenképpen szakkifejezés értelmében értendő tehát nem értékítélet az, hogy primitív népeknek a hiedelemvilága.

[00:05:13](#)

A filozófiai igazság tulajdonképpen az, hogy ami nem nyilvánul meg, az valahol nincs, nem létezik, legalábbis a számomra nem létezik. Tehát az ember bensejében meglévő hitvilág benső odaadás, az valahol külső megnyilvánulási formákat keres. És a liturgia valahol ezt a benső meglévő hitvilágot próbálja valamilyen formában kifejezni, valamilyen formában láthatóvá, érzékelhetővé, tapinthatóvá tenni. A belső hit, a tevékenységben jut kifejeződésre, és ez a tevékenység, mint istentiszteleti tevékenység a liturgia.

[00:06:03](#)

Az embernek azt mondhatnám, hogy vannak olyan dolgok, amikor a benső élet és a külsőnek az összhangja vagy az egymástól való különbözősége nagyon-nagyon távolra kerül egymástól. Hiába mondja valaki azt, hogy hisz, ha ezt a gyakorlati élete nem mutatja, hogyha a gyakorlati élete rácsúfol erre, és van egy csomó olyan ember, aki azt mondja, hogy nem hisz, ám mégis olyan dolgokat tesz, amivel a benső hitét, valamilyen benső rejtett hitet fejez ki és jut fölszínre.

[00:06:44](#)

Talán egy kicsit azt mondanám, egy csomó ember ilyen szempontból olyan tudathasadásos állapotban van, mert az egyik oldalon azt mondja, hogy nem hisz dolgokba, közbe fölépít

magának egy egészen más hiedelemvilágot, és tulajdonképpen ez valahol a hitnek egyfajta megnyilvánulását hozza magával.

[00:07:06](#)

Az ember bensejében lévő dolgok mindig valahol kifejezhetetlenek, hogy ezt valahogyan kifejezésre tudjam jutni, juttatni, oda mindenképpen az kell, hogy ezt a hittartalmat valamilyen szó, valamilyen cselekvés, valamilyen más formában kifejezzem. Amit az ember nem tud kifejezni, akkor kénytelen olyan eszközökhöz nyúlni, amivel megpróbálja a lehetetlent, azt a bensőt valamilyen formában kifejezni.

[00:07:38](#)

Ha az emberi kapcsolatokat nézem, az ember saját magát szeretné közölni a másik emberrel. A szeretetkapcsolatnak pontosan ez lenne a lényege, hogy valahol átadom magamat, és valahol átveszem a másikat a teljes egészében. Tulajdonképpen minden szeretetkapcsolatban az emberi személy átadása történik meg, illetve az emberi személynek az elfogadása történne meg. Most ezt a kifejezhetetlen dolgot valahogyan megpróbálja az ember kifejezni.

[00:08:10](#)

És ekkor jön elő az, hogy valamivel ezt a bensőt kifejezem. Hozok egy szál virágot annak, akit szeretek, vagy valamit ajándékozok neki, ami tulajdonképpen nem a virág a lényeg, meg nem ez a tárgy, amit átadtam, hanem abban valahol saját magamat adom át és saját magam jut kifejezésre. Most az ember, amikor a bensőt akarja kifejezni, akkor nagyon sokszor beleütközik abba a falba, hogy nem tudom kifejezni a bensőmet. Nem tudom azt kifejezni, ami bennem van. Az emberi szó, az emberi nyelv borzasztóan kevés lesz ahhoz, amit ki szeretnék fejezni, amit el szeretnék mondani. És ekkor kell, hogy az ember olyan eszközökhöz nyúljon, amikor a szimbólumokat kezdem el használni.

[00:09:00](#)

A szimbólum, a szümbolon, az tulajdonképpen a balló annyit, mint 'dobni', a szümballo, az 'összevetni'. Az eredetében a szimbólum tulajdonképpen azt jelentette, hogy szerződéskötésnél például egy botot kettétörtek vagy egy lapot kettétéptek. A szerződés egyik felét vitte el az egyik, másik felét vitte el a másik. Ezek voltak a szimbólumok, amik összepasszoltak, tehát egymás mellé téve kiadták az egészet. Nos, a vallási értelemben a szimbólumok azt jelentik, hogy valami külsővel megpróbálok egy belsőt kifejezni. Tartalmakat próbálok valahogyan megjeleníteni, és a liturgia ezeket a tartalmakat a maga liturgikus nyelvén, ruhákban, helyekben majd erre még sor kerül, próbálja meg kifejezni azt, ami kifejezhetetlen. Minden vallás nagyon nagy szimbólumrendszereket használ. Ezek a szimbólumrendszerek valahol azt a belső tartalmat próbálnák kifejezni, amiről az ember nem tud beszélni.

[00:10:21](#)

A szimbólumok két formában is megjelennek, illetve hát elég sok, de most két alapformát nézzünk meg! A két alapformája a szimbólumoknak: az egyik, ami a nyelvi szimbólum rendszerben jelenik meg. A másik pedig, ami a tárgyi szimbólumrendszerben jelenik meg. A nyelvi szimbólumrendszerben jelenik meg például, amikor valamilyen vallási igazságot szeretnék közölni, akkor ezt az igazságot nem egyszerűen, mint igazságot egy elvont fogalommal adom tudtára az embereknek, hanem megpróbálom valamilyen történetben, a szimbólumok nyelvén megírt történetben, az egy mítoszban elmondani az ember számára.

[00:11:06](#)

Most a mítoszok tulajdonképpen ugyanazt a funkciót töltik be, mint az egyházban később a legendák. A legendák is tulajdonképpen a mítoszok témakörébe tartoznak, és ugyanúgy a szimbólumok nyelvén mond el valamit. Klasszikus történet Assisi Szent Ferencnek A gubbiói farkas története, amikor van egy alapigazság, amire azt mondom, hogy Assisi Szent Ferenc az egész világmindenségben, az egész teremtett világgal és az Isten teremtményeivel egy borzasztó nagy azonosságot érez. Mondhatom így: természetszeret, de ennél több.

[00:11:51](#)

Ezt a többletet nem tudom kifejezni máshogy, mint hogy elmondok egy szép történetet Szent Ferenc és a gubbiói farkasnak a történetét, amikor így az a farkas garázdálkodik ott a városkába. Szent Ferenc odajön, elmegy a farkashoz a lelkére beszél, lelkére beszél az embereknek is, hogy gondoskodjanak erről a farkasról, mert a beszélgetésből kiderül, hogy a farkas azért garázdálkodik, mert éhes. És megszületik a megoldás. Az emberek elkezdenek majd gondoskodni erről a farkasról.

[00:12:27](#)

Az alapgondolat, amit közölni akar, Szent Ferenc szereti a természetet, tovább lép. Szent Ferenc igazából azonosul azzal a teremtett világgal, amit a Naphimnuszban azután ő maga még szebben kifejez, és ezt az igazságot megpróbálja az ember számára nem csak értelmi szinten közölni, hanem egy érzelmi szinten közölni, így átélhetővé tenni.

[00:12:54](#)

Most a liturgia valami hasonlót próbál tenni, hogy a szimbólumok nyelvén próbál vallási igazságokat, Istennel kapcsolatos igazságokat, az emberrel kapcsolatos igazságokat közölni az emberrel, de ez a közlés nem pusztán egy értelmi közlés, hanem a liturgia megpróbálja a teljes embert megcélolni, az ember teljes pszichéjét megcélózva valahol átélelni az emberrel mindazt, amit közölni akar.

[00:13:27](#)

A titok, az valahol mindig közölhetetlen marad. Ezt a titkot nagyon sokszor jelöljük úgy, hogy a misztérium. A misztérium, ami eredetiben megint ugye a görög, és a misztérium tulajdonképpen annyit jelentett, hogy valamilyen titkot kimondani, még hozzá a múlt kimondani úgy, hogy be van fogva a szám, tehát csukott szájjal, befogott szájjal valamit elmondani. Az az, ami lehetetlen. Na, most a misztérium, ami megjelenik a különböző vallásokban, mint titok, a közölhetetlen titok, amit mégis meg kell valahogy próbálni átadni.

[00:14:14](#)

Ez a liturgiáknak egy sajátos részét adja majd ez a titok közlés, amikor a beavatási szertartások jönnek elő. Tehát, amikor ezt a vallásnak a valamilyen igazságát, amit, amit megpróbál, mint sajátos igazságot közölni, ezt valahogyan a beavatási szertartásokon keresztül közli az emberrel. Tehát most egy nagy ívet próbáltam leírni, hogy tulajdonképpen mi minden az, ami a liturgiának az alapját adja. Tehát a liturgia az eredetiben tehát valahol a nép közös istentiszteleti tevékenysége az a közös istentiszteleti tevékenység, amely megpróbál egy közölhetetlen dolgot kifejezni, megpróbál átadni a maga szimbólum nyelvén keresztül, és megpróbálja az embert, hogy egy vallásnak egy-egy tanításnak a bensejébe bevonni, azaz annak a vallásnak a titkait megpróbálja közölni az emberrel nemcsak ész, nemcsak értelmi szinten, hanem egy átélhető, megélhető valóságnak a szintjén.

[00:15:30](#)

Ilyen értelemben borzasztó fontos, hogy az ember, amikor egy-egy vallás, az egy-egy liturgiához, az egy-egy rítushoz közeledik, akkor az ember ezeket az elemeket nagyon próbálja megérteni, meglátni. Mert egy-egy szertartás, ami megjelenik, ez lehet egyik oldalról, ha nagyon leegyszerűsíttem, lehet nagyon nevetséges dolog, ha csak a történet vagy az esemény szintjén közelíttem meg. De, ha mellé teszem azt, ami a benső odaadás, ami mögöttes tartalma egy-egy szertartásnak, egy-egy rítusnak, akkor már egészen más jelentést fog kapni.

[00:16:17](#)

Talán egy példát. A buddhistáknál Indiában, Tibetben is szokás az imamalom. Az imamalomnak az állítása, amit nem arra gondolok pusztán, hogy amikor valaki kezében fog tartja és forgatja ezt az imalmot, amire rá van írva egy-egy tanítás vagy egy-egy imaszöveg. Hanem az imamalom olyan formában is működik, hogy például egy kis vízkereket szerelnek rá, és egy kis patakra ráhelyezik ezt a vízkereket, és ez állandóan mozgatja, forgatja ezt az imaszöveget, vagy amikor bemegy az ember egy szentélybe, akkor a befelé vezető úton talál hatalmas hengereket, amit hogyha végigmegy, akkor megpörgeti ezeket a hengereket, és ezek igen hosszú ideig forognak. Nagyon jól vannak megszerkesztve.

[00:17:20](#)

És valahol nem azt mondják ezzel, mint ahogy nagyon egyszerűsítve azt mondjuk, hogy hát akkor ezzel azt hiszik, hogy ők eleget tettek valamilyen istentiszteletnek, hanem ez egy borzasztó nagydolog van benne. Egy buddhista számára a tanítás, a tan kerekének a forgása az, azt jelenti, hogy az az életmód, az a tanítás, amit a Buddha adott, az továbbmegy az egész világmindenség történetében, és minden embernek valahol a feladata az, hogy ezt a tanítást mozgásba hozza, mozgásban tartsa. És, amikor én egy buddhista szöveget fölírok egy imahengerre, és ezt ráteszem egy patakra, akkor egy nagyon-nagyon szent dolgot tesz ez a buddhista, mert azt mondja, hogy ezt a tanítást, ennek a tanításnak a mozgását állandósítja. Tehát egyik oldalon, ha én nagyon európai szemmel nézem, azt mondom, hogy ez egy teljesen blőd dolog. Megpörgetni egy imahengert, és akkor azzal valami nagyot tettem? Nem tettem semmit. Ha én megyek oda és megpörgetem, az tényleg nem sokat jelent, de egy buddhista odamegy és megpörgeti, az az óriási tartalommal telítődik meg.

[00:18:39](#)

Tehát itt jön be az, amit a mostani irodalomban kezdenek különválasztani, mint kifejezést, a szertartás és a rítus kifejezés. A legutóbbi időben figyeltem meg egy-két szócikkben, amikor különbséget tesznek a szertartás és a rítus között. Szertartás alatt értik azt, hogy az emberi életnek, az emberi kapcsolatrendszernek vannak bizonyos dolgai, amik visszatérők, és ezek valamilyen külső formában állandósulnak. Például egy elnöki beiktatás, annak kialakul a maga szertartás rendje. Egy amerikai elnöki beiktatásnak percnyi-másodpercnyi pontossággal megvan a kialakult rendje, szabálya. Azt mondják, hogy ez a szertartás, ami lehet vallási szertartás, lehet egészen profán szertartás.

[00:19:43](#)

A rítus ezzel szemben annyival több, hogy a rítus, az a benső odaadásról beszél. Hogy a rítusban megjelenik az ember benső odaadása, rábízása, a saját magának a rábízása az Istenre, illetve a szertartáson keresztül valahol az emberi benső odaadás fejeződik ki. Azt mondom, hogy egy házasságkötés lehet egy bizonyos szinten szertartás, és lehet egy másik szinten rítus. Hogyha két olyan ember köt házasságot, aki azt mondja, hogy hát utáljuk ugyan egymást, de hát különböző előnyök miatt megkötjük ezt az átkozott házasságot, akkor ez egy szertartás lesz, amit végig fognak csinálni. Jogilag teljesen fair, jogilag teljesen pontos dolog.

[00:20:41](#)

De ebből a házasságkötésből lehet rítus, amikor azt mondom, hogy ketten valóban komolyan gondolják azt, hogy egymásnak akarják ajándékozni magukat. A teljes személyiségüket megpróbálják egymásra rábízni. Akkor máris ebből a szertartásból egy rítus lett, hogy aztán lehet vitatkozni, hogy most ez a különbségtétel magyar nyelvben ez a két szónak ez a fajta fölhasználása most következetes, nem következetes jó vagy nem jó, ezt lehet vitatni. Biztos, hogy egy idő után ezek a kifejezések át fognak alakulni, de a kettőnek a tartalma, az valahol

nagyon fontos, és amikor egy-egy vallási dologhoz közeledünk, akkor ezt a kettősséget észre kell venni benne.

[00:21:33](#)

Na, most ha ez a kettő elválna, tehát a szertartás és a rítus elválna egymástól, nincs benső odaadás egy szertartásban, akkor elég tragikus dolog, mert akkor azt mondom, hogy lett egy olyan vallási szertartás, aminek nincs mögöttes tartalma. Egy kicsit azt mondom, hogy azok a most magunkról beszélve, hogyha én pap egy liturgiát úgy végzek, hogy nem vagyok benne, nincs benne az odaadásom, akkor én hiába akarok egy csomó dolgot átéltetni az emberekkel, hiába akarok egy csomó dolgot átadni az embereknek, nem fog sikerülni, mert megmaradt a szertartás, de nincs benne a benső odaadás. Lehet, hogy egy másik oldalon a benső odaadásom megvan, és a liturgia nem lesz olyan pontos, precíz, a szertartás nem lesz olyan pontos precíz, mint ahogyan a nagykönyvbe elő van írva, és mégis az emberek valami többletet fognak kapni és többletet fognak megérezni.

[00:22:42](#)

Tehát minden szertartásban, minden vallási cselekményben valahol ezt a kettősséget nagyon-nagyon érezni kell, és nagyon-nagyon tudatosítani kell. És hát innen mehet ezután az ember el, hogy a konkrét liturgiákat vizsgálja meg, a konkrét liturgiákat nézze meg. Mert ezek nagy vonalakban azok az alapok, amiből egy-egy liturgia építkezik, egy-egy liturgia fölszedi az alapelemeket. Most innen nézve a liturgiának nagyon fontos elemeivé válnak elsősorban a szent helyek.

[00:23:20](#)

A szent helyek, amik azt mondom, hogy valahol valamilyen találkozásoknak a helyei, valamilyen olyan helyek, ahol azt mondom, hogy az ember és az istenkapcsolata, vagy az istenségek kapcsolata különösképpen is megnyilvánul. Ez lehet nagyon különböző. Ha én Japánt nézem, a sintónak az eredeti liturgikus életét, akkor azt kell, hogy mondjam, hogy a kamikkal, az istenekkel való találkozás rengeteg helyen van. Rengeteg helyen lehetséges. Ha kimegy egy japán a természetbe, akkor azt mondja, hogy a természet, az tele van istenségek, szellemekkel.

[00:24:12](#)

Nem olyan értelemben, hogy most ő nagyon primitív módon, de valahol azt érzi meg, hogy minden valamiféleképpen az ember körül a szellemiséget, a lelkeséget hordozza. Szent helyé válik különösképpen is azok a természeti helyek, amik valami különlegességet hordoznak magukban egy hegy, egy-egy különleges kőszikla, valamiféleképpen a mögötte lévő lelket jelenti. Nagyon fontos helyet jelentenek a patakok, a mozgás, ahol a víz megjelenik különösképpen a vízesések. A vízesések, amik mindent magukkal ragadnak, és ahol az ember különösképpen is jól tud tisztálkodni. A tisztaság, mint a külső lemosás és a benső tisztaságnak az összekapcsolódása.

[00:25:20](#)

Ha most eljövök Európába, akkor azt mondom, hogy a szent helyeknek számítanak részben ezek a természeti helyek, részben pedig a hosszú évszázadok során megszenteltté vált helyek. Tehát, ahol valamilyen szentéletű ember élt, valamilyen olyan esemény történt, ami az istenségnek a szellemi-lelki világgal való kapcsolódásnak a találkozási pontja. Szent helyekké válnak ilyen értelemben a szenteknek a lakóhelyei, a lakókörnyezete. Szent hely az, ami az Istennek lefoglalt hely, a templom.

[00:26:09](#)

Most a templom, mint a liturgiának a helye, az Istennel való találkozásnak a helye, ilyen vagy olyan formában szinte minden rítusnál megjelenik. Az egészen primitív népek hiedelemvilágában is megjelennek azok a helyek, ahol különösképpen is azt mondják, hogy az Istennel való, a szellemi világgal való találkozásnak a helyei. Nagyon érdekes a sintó szentélyeknek a fölépítése most, ha visszanézek egy kicsit Japánba. A bejutás egy templomba az Istennel való találkozásnak a helyére, különböző lépcsőfokokon keresztül megy. Az első és legfontosabb hely, az a kapu. A kapu, amiből áll a kapufélfából, és mindig két rúd van fönt keresztbe téve a kapu lezárója. Ez a két rúd arra szolgál, hogy a madarak megülhessenek rajta.

[00:27:17](#)

A madarak, akik az énekükkel az isteneknek szolgálatokat tesznek. A madarak, akik az énekükkel az embert valahol elcsendesítik, az ember lelkét megnyugtatják, és ezáltal az énekükön keresztül, aki belép ezen a kapun, és a madarak énekét hallgatja, valahol a lelke belecsendesül az Istennek a világába, az isteneknek a világába, és megnyílik az istenek felé.

[00:27:47](#)

Aztán a sintó szentélyeknél mindig megjelenik a patak, a tó és az út, ami a szentélyhez vezet. Az út, ami az életnek az útját jelenti. Az életnek az útja, az nem egyenesen vezet az Istenhez, hanem az életnek az útja, az kacsaringós és kanyarokon keresztül vezet el az Istenhez. És sintó szentélybe nem lehet egyenesen bemenni. Az a világ legnagyobb szentségtörése lenne, hogyha egy kaputól egyenesen fölmennék a szentélyig. Nem, ez az életnek az útja, ami tele van buktatókkal, tele van kacsaringóval, és ezen keresztül lehet feljutni a szent helyhez, az Istennel való, istenséggel való találkozásnak a helyéhez.

[00:28:39](#)

A mozgó víz, ami megint a megtisztulás. Általában a sintó szentélyeknél ott van a kis kupa, amivel vizet lehet meríteni, és a megtisztulás rítusaként egy szájöblítést kell végezni, és ezen keresztül valahol jut közelebb a megtisztulásnak a rítusán keresztül az Istenhez. Az Isten, az valami rejtett. A sintó szentélyekben mindig van valami, ami az istenséget kifejezi, az Istennek a megtestesülése. Ez lehet valamilyen tárgy, lehet bármi, ami azonban nem látható az ember számára, mint ahogy az Isten sem látható, és az Isten sem közelíthető meg az ember számára a

maga teljes valóságában. És fogják ezt az Istent jelentő, az Isten megtestesülését jelentő tárgyat elrejtik, belerakják előbb egy börtökba, és ezt a birtokot behelyezik egy ládába. Amely láda úgy készül, hogy szöveget nem használnak hozzá, tehát úgy van összeeresztve a láda. Ebbe van elzárva. Tehát valahol ez az Isten felé való közeledés a találkozásnak a helye, amit megint egy csomó rítus vesz körül. Nemcsak abban van rítus, hogy a kapu, illetve a kapukon való keresztülmenetel, ami elvezet az Istenhez, ami átlépés egy bizonyos világból a másik világba, a kapu ez mindig ezt is jelenti, hanem maga a bejutás is összekapcsolódik egy csomó olyan dologgal, ami az ember testtartásával, mozgásával kapcsolatos. A liturgiának ez is nagyon fontos eleme, de erre még majd vissza fogok térni. Tehát szent helyek, ahol az istenség megnyilvánul, az Istennel találkozom: természeti helyek, templomok.

[00:30:40](#)

Keresztény templomoknál is ez a fajta szemlélet, amit a sintónál mondtam, hogy előjött, az előjön a kereszténységben is. Ha megnézünk egy gótikus templomot, a gótikus kapu, amin nagyon-nagyon sok minden előjön, mint szimbólum, de ez is valahol az a bizonyos tudatos átlépés az egyik világból a másikba. Nagyon sok mindenre figyelmeztetnek a kapuk.

[00:31:15](#)

A kapuknál van, ha a sintót nézem, akkor a sintónál van két oroszlán. Az egyik csukott szájjal, a másik nyitott szájjal. A kezdetnek és a végnek a jelképeként. Ha megnézek egy keresztény templomot, bizonyos dolgok visszaköszönnek. Ott van az ördög feje a kapuknál nagyon sok helyen, a gonosznak a megnyilvánulása, ami valahol egy rémisztő alak. Másik oldalon mindig előjön az angyal, előjön Krisztus, aki hazavár a kapunál, de megtalálhatom ezt, ha elmegyek Indiába. Ez a bizonyos átvezetés a profán életből, átvezetés a szent helyre.

[00:32:06](#)

Nagyon sok képen bejárja a világot az egyik templomnak a bejáratí része, egy hosszú folyosószerű, nyitott tetejű, de ilyen folyosószerű, reliefekkel díszített út, amin hogyha belépek a kapun, akkor egészen vad szexuális orgiát ábrázoló reliefek jönnek elő, szobrok is, és aztán, ahogy egyre beljebb kerülök, egyre kevésbé lesznek ezek az ábrázolások szexuális jellegűek, eltűnnek. Azt mondja a szentélynek a vezetője, hogy tulajdonképpen ez egy nagyon természetes dolog. Ha az ember belép, akkor át kell menni egy megtisztuláson. Az, aki itt megragad, az nem fog bejutni a szentélybe. Aki viszont ezen túllép, az eljut a szentélyig, eljut az igazi tartalomig, az valahol az emberi testet nem tagadja ugyan meg, de az emberi test helyére kerül. És valahol a megtisztuláson keresztül eljut az ember az igazi találkozásra a szentélyben az Istennel, az istenséggel.

[00:33:25](#)

A templomok mellett előjönnek az Istennel való találkozásnak a szimbólumrendszerében a különböző tárgyak, különböző anyagok, amelyek megint valami benső tartalmakat próbálnak kifejezni. Benső tartalmat próbálnak megjeleníteni. Nagyon visszatérő, és azt mondom, hogy

az egyik legegységesebb vallási jelkép a víz, mint az életnek a hordozója. És, ha a legszükségesebb példákat nézem, a víz akkor is mindenütt, mindenütt visszaköszön, mint vallási jelkép. Elsősorban, mint a megtisztulásnak a jelképe és az ember valahol mindig érezte azt, hogy a külső megtisztulás, az valami benső megtisztulásnak a kifejezője is lehet. Ha a kereszténységben a keresztelest nézem, akkor a keresztelest is tulajdonképpen ebből az ősi gyökérből táplálkozik.

[00:34:31](#)

Hogy mennyire egyetemes jelképpé válik ez a megtisztulás a vízen keresztül, a közép-amerikai nagy indián kultúráknál a napimádó kultuszában megjelenik például a vízben való alámerítésnek a szokása, szertartása, amikor az újszülöttet a napistennek bemutatandó előbb vízben megmossák és fölemelik, és a napra odatartják, hogy napisten elfogadja ezt a gyermeket. Természetes, hogy ez mindenképpen összefügg magával a születéssel, amikor mindenképpen meg kell mosni, meg kell mosdatni, meg kell tisztítani azt a gyereket, és ezzel kapcsolódik össze már az első megtisztulási szokás.

[00:35:27](#)

Érdekes, hogy ahol a víz kevésbé áll rendelkezésre, ott a sóval való bedörzsölés jelenik meg, mint a megtisztulásnak a jelképe és ez visszaköszön az ószövetségi szentírásban is, amikor a próféta azt mondja, hogy amikor megszületél és véredben ott voltál, és mindenki elment, ott hagytak téged a pusztában és mindenki elment melletted, akkor odamentem és bedörzsöltem sóval a testedet. Hát megtisztítottalak. Az enyémmnek ismertelek el. És valahol ez a kettősség, hogy én följánlom magam, a magam odaadásával, a megtisztulás szertartásával az Istennek. A másik oldalon, amikor létrejön ez a külső megtisztulás, ez a másik oldalt is jelenti, hogy az Isten elfogadott engem, magáénak ismert engem, az övé vagyok.

[00:36:26](#)

Aztán nagyon egyetemes jelkép a liturgiák nagyon sokat használják az olajat. Az olaj, ami a fénynek, az erőnek, az egészségnek a szimbóluma. A görög világban az olaj úgy válik az erőnek, az egészségnek a szimbólumává, hogy a birkózók ugye olajjal kenték be a testüket, hogy kicsúszni az ellenfélnek a szorításából. Tulajdonképpen ez köszön vissza a kereszténységben is, amikor a keresztelest jelentkezőt, amikor az egyház már egy bizonyos tanulási idő után azt mondta, hogy hogy ugyan még nem lehet téged megkeresztelni, de már a keresztséghez készülők közé besorolunk téged, akkor olajjal jelölték meg, a katekumenek olajával a keresztelest a hittanulóknak az olajával. A miénk vagy. Aztán a keresztelest szertartásában is megjelenik az olajjal való megkenés, amikor már illatosított olajjal keni meg a pap, ami azt jelenti, hogy a jó illat, ahogyan egy nagyon kicsi, egy cseppnyi parfüm valahol, akár ezt az egész termet be tudja tölteni az illatával vagy hát még több van belőle, akkor még inkább be tudja tölteni, de az már kellemetlen. Tehát, hogyha egy kicsi, jó illatú olaj ott van, az a jó illat szétterjed, amerre az az ember megy, ott az a jó illat szétterjed. Valahogy ilyen az keresztény embernek a küldetése. Az a kicsi illatos olaj, amivel elkezd az életét, ennek az illatát

kell valahol tovább vinni, az életének a jó illatával kell kellemessé tennie az egész életet, aki körülötte van azoknak az életét, és valahol az egész világra hatni, ezzel az átjárni-áthatni az egész világot.

[00:38:37](#)

Nagyon sok egyéb jelképet lehet a tárgyaknál felsorolni. Az érintetlen, a természetben megtalált tárgy, az az istentiszteletben borzasztó fontos. Az oltárokat az első időkben mindig olyan kövekből építik, amit nem faragtak, nem csiszoltak, nem faragtak, ahogyan az Isten megalkotta, ahogyan az istenségtől kaptuk, úgy építjük meg belőle az Isten számára az oltárt, amin majd azután a magunk ajándékait odahelyezzük, amin a magunk ajándékait adjuk át az Istennek.

[00:39:22](#)

Ilyen értelemben például, ha már a sintót emlegettem, akkor a sintó szentélyeknél a külső részen ott van színezés és festés, de amikor elérünk a szentélyhez, ott már belül nincs. Csak a fának a maga természetes faragása, illetve a szépsége adja a sintó szentélynek az igazi hangulatát. Egyébként nagyon-nagyon, hát én ugyan nem jártam sose ott, de képeket elég sokat megnéztem, szóval valami csodálatos bensőt tud adni ez a jellegzetes japán fa maga erezetével, mintázatával, és valami csodálatos hangulatot ad. Megadja azt a bizonyos alapérzését az embernek, ami a sintóban megnyilvánul, hogy hogy tulajdonképpen én magam valahol része vagyok ennek az egész világnak, és az egész világ szellemiségében valahol ott vagyok, és az őseim szelleme, az istenségek, valahol mind-mind körül vesznek, és egy csodálatos harmónia és egység van a látható és a láthatatlan világ között.

[00:40:42](#)

Aztán a szent tárgyaknál mindenképpen előjöhét még a gyertya, a fény, ez ugyan nem tárgy igazából a fény maga, de a fénynek a szimbolikája, az az az egy állandó visszatérő dolog. Ha azt mondom, hogy egy ezzel nagyon párhuzamos a füstölőszernek a használata tulajdonképpen ugyanazt a dolgot próbálja kifejezni. Ha egy Buddha szobor előtt valaki gyertyát gyújt, akkor tulajdonképpen nem azt mondja, hogy most egy nagyon leegyszerűsítve most egy bálvány előtt gyújt gyertyát, hanem megint ugyanaz, hogy a Buddha meg akarja tanítani az embereket a megvilágosodásra. A megvilágosodásnak az útját mutatja meg az ember számára, az ő tanításán keresztül lesz szabaddá az ember, és a sötétségből átjut a fényre. Hogy egy Buddha szobor előtt gyertyát gyújt, az azt jelenti, hogy a Buddhának a munkáját folytatja, részben a saját megvilágosodásomat keresem, és ezért gyújtok egy gyertyát, részben pedig mások számára akarok világosságot. Meg akarom mutatni mások számára a megvilágosodásnak az útját, és amikor rátekintek arra a szoborra, aminek a szemléletében ráérezek arra, hogy ez a Buddha valami-valami csodálatos benső harmóniát, benső kiegyensúlyozottságot sugároz, akkor valamit megérezek a Buddhának, a Tathagátának a tanításából.

[00:42:30](#)

Most, ha átmegyek a kereszténységbe, akkor a kereszténységben azt mondom, hogy a gyertya, mint Krisztus világossága, a föltámadt Krisztusnak a fénye. Hogy a gyertya elsősorban jelenti a húsvéti gyertyát a kereszténység, a katolikus egyházban. Azt a húsvéti gyertyát, amit Krisztus föltámadásának az ünneplésében nagyszombat éjszakáján gyújt meg először az egyház, és aminek a fényét egy liturgiának a képnnyelvén fejezi ki, hogy egy nagyszombati liturgia kezdődik a templom előtt, ugye most már talán sötétben is kezdhethjük, mert ugye az elmúlt negyvenegynéhány esztendőben volt egy ilyen szabály az ÁJH részéről, hogy az egyháznak a nagyszombati liturgiát sötétedés előtt be kell fejezni. Na, most sötétedés előtt a fénynek a szimbolikáját hogy fogom tudni érzékeltetni, hogy most bemegyek egy templomba, és gyújtom meg a gyertyákat sorba, egy napfényes templomban ez abszolút nem jön elő.

[00:43:43](#)

Most egy sötétedésnél ennek a szimbólumrendszere az, hogy meggyújtom a gyertyát a templom előtt egy megszentelt tűzről, és beviszem ezt a föltámadt Krisztust jelképező húsvéti gyertyát, és három lépésben, ahogy megyek be, éneklek, hogy 'Krisztus világossága'. És akkor előbb azoknak a gyertyáját gyújtjuk meg erről a gyertyáról, akik a szertartásvégzővel mennek, vonulnak be a templomba, azután a második, akkor osztom szét a fényt a templomba ülőknek a gyertyáira, és amikor beérek a szentélybe, és elhelyezem az ünnepélyesen kirakott, központi helyre kihelyezett gyertyatartóval ezt a hatalmas gyertyát, akkor meggyújtom az összes fényt a templomban. Tehát valahol a föltámadt Krisztusnak, ahogyan áttöri a halálnak a sötétségét, és legyőzi a halált, és valami egészen mást próbál megmutatni. Szóval ez a liturgiának a szimbólumnyelvén jelenik meg. Ez, amit csak átélni lehet, amit nem lehet, hogy mi történt ott, azt vagy átélem, vagy nem élem, és vagy megértem az átélésből a tartalmát, vagy nem jutok igazán közel a tartalmához. Tehát kereszténységben a gyertya, a fénynek a szimbólumrendszere.

[00:45:20](#)

Ha elmegyek, megint megyünk, hogy sintóhoz menjünk vissza! A sintoizmusnak az egyik alapvető jelképe a tükör. A tükör, amely megmutatja a világot, és amely egy picit pontosan ezen keresztül rokona a gyertyának, mert ugyanúgy a fénnnyel, és a világra való rámutatásával, visszatükröződésével ugyanazt a szimbólumot hozza elénk. De lehet ezt a primitív népeknek a parázson, a tűzön való átugrás, a tűznek a széttaposása, valahol ugyanezeket a dolgokat jelenti, és hozza a maga szimbólumnyelvén elő.

[00:46:10](#)

Aztán a szent helyek mellett a liturgiának nagyon fontos eleme, hogy az emberi életutat végig kíséri a különböző szertartások. Az életút szertartások. Ami megint olyan dolog, hogy a primitív népektől kezdve a legtudatosabban fölépített dogmatikai rendszerrel rendelkező vallásban is visszaköszön. Ilyen értelemben most nem megbotránkoztatni akarok senkit, de azt

mondom, hogy egy bérálás és egy felnőtté avatás az életútszertartások során körülbelül ugyanazt jelent.

[00:46:59](#)

Tehát most ebben azt hiszem, hogy semmi különlegesség nincs. Tehát az életnek az alapvető fordulópontjait a hit, a vallás megpróbálja kísélni, és ezeket a fordulópontokat megpróbálja tudatosítani az emberben, és ezeken a tudatosításokon keresztül az embert egy másik létmódba próbálja átemelni.

[00:47:24](#)

A profán világba is megvan ennek a szertartásrendszere, mert azt mondom, hogy egy nyolcadikos gyerek elballag az általános iskolában [...] az is egyfajta ilyen lezárása, az érettségi, az is egyfajta lezárása, egy szakmunkás bizonyítvány megszerzése, az is lezárása egy életszakasznak. Egy egyetemi diplomának a megszerzése, az is egy lezáró szakasz, annak is megvan a maga szertartása, és ilyen értelemben teljesen rokon dolgok. Tehát az életút szertartások a liturgiának nagyon fontos elemei, nagyon fontos pontja ebben az életút szertartásokban a születés.

[00:48:13](#)

A születés, sőt bizonyos vallásokban megjelenik a születés előtti pont. A sintót emlegettem, a sintónál a terhességnek a negyedik hónapja, az egy nagyon fontos pont, mert azt mondja a sintó tanítás, hogy attól kezdve kapja meg a lelket az ember a negyedik hónaptól. Hát ez a sintónak a fölfogása. Most a nagyon más vallások, nagyon kevésbé foglalkoznak a születés előtti állapottal, de annál többet foglalkoznak az életnek a különböző szakaszaival. Nagyon fontos fordulópont a felnőtté válás, a felnőtté válásba való átlépésnek a pontja, amit szertartásokkal kísélnék.

[00:49:07](#)

A primitív népeknél bejöhethet akár az élet kezdetén a körülmetélés, de van olyan törzs, ahol a körülmetélés, mint a felnőtté válásnak egy pontja. Különböző más férfiasági próbák meg egyebek jöhetnek bele, mint a felnőtté válásnak a szertartása. A felnőtté válás szertartása azt mondom, hogy a zsidóságban a bar-micvá, amikor a tizenegy-tizenkettedik éves gyereket megtanítják a héber olvasásra, és a zsinagógában először olvashatja a közösség számára föl a szentírásnak azt a szakaszát.

[00:49:56](#)

Ha tovább megyek, akkor a kereszténységben ott van a bérálás. Azt mondjuk, a szentlélekkel való töltekezés a felnőtté válás, az elkötelezésnek a pontja, amikor azt a bizonyos ígéretet, amit a szülők tettek a keresztelekor, azt valahol én tudatosan vállalom, és a bérálásba magaménak ismerem el és magaménak fogadom el.

00:50:25

Aztán a felnőtté válásnak egy másik pontja, a házasságkötés. A házasságkötés, ami már nem az egyénnek a sorsa csupán, hanem a két életnek az összekapcsolódása. Amit minden vallás valamilyen szertartással kísér. Sőt, hát a profán világ is szertartással kísér.

00:50:52

Aztán az életnek a nagy fordulópontjai közé tartozik a betegség. A betegség, ami körül megint megjelennek a rítusok, megjelennek a különböző szertartások, szokások. A betegség, amit ha azt mondom, a kereszténységnél megjelenik a betegek szentsége, ami az ősi formájában az volt, hogy hét pap, papi rendben lévő ember elment a beteghez, imádkoztak fölötte, rátették a kezüket és megkenték olajjal. Ma azt mondjuk, hogy egy pap elmegy, ráteszi a kezét, megkeni olajjal, de a betegségnek a különböző rítusai, a betegség körüli rítusok, a gonosznak, a rossznak, az ártónak az elűzésére a primitív népeknél a különböző füstölések, különböző egyéb gyógyítási szertartások, amikben valódi gyógyítások is vannak. De a domináns azonban mégiscsak az, hogy a gonosznak az elűzése, amihez lehet, hogy gyógynövényeket meg egy csomó minden mást is felhasznál a gyógyító, de az egy rítus, az egy szertartás. Egy primitív népnél az európai orvosoknak az egyik nagy problémája volt egy hosszú időn keresztül, hogy jött, beadta a gyógyszert és ezzel el volt intézve, és azt mondták, hogy ez nem csinált semmit. El kell hívni a sámánt, vagy el kell hívni a varázslót, aki majd csinál valamit, körül ugrálja meg megfüstöli, meg egy csomó minden mást csinál. És kellett, hogy beöltöztessenek bizonyos dolgokat, mert az kevés, hogy megnézte és kész. Tehát a gonosznak a távoltartása.

00:52:53

Aztán az életutat kísérő szertartások közül ugye talán a legesleg-leg-leg legközpontibb a temetés, a halál körüli szertartások. Amire, ha visszanézek, azt mondom, hogy a legelső igazi kultusznyomok valahol a temetés és a halál körül alakulnak ki, és ezek aztán egy hihetetlen széles skálán mozognak, és ezek mind-mind valahol liturgia, valahol, valahol a körülötte élők közös istentiszteleti cselekménye.

00:53:30

Hát most néhány szélsőséget a halál körüli szertartásokból. Az afrikai népeknél nagyon sok helyen, ahol az elhunytak a testét kiviszik a településen kívülre, és amikor visszafelé jönnek, akkor tele dobálják tüskés ágakkal azt az utat, amin kivitték a halottat, hogy az elhunytak a szelleme ne találjon vissza a faluba. Nem a megszokott helyen viszik ki. Nagyon sokszor a kunyhóból sem megszokott helyen viszik ki, hanem kibontják a kunyhónak az oldalát, és ott viszik ki, hogy a halottnak a szelleme ne hogy visszataláljon.

00:54:20

Aztán a perzsáknál megjelenik a (már ugye közel vagyunk Indiához) bizonyos lélekvándorlási gondolatok, és a halottat nem eltemetni, nem is elégetni, hanem építenek egy toronyszerű

valamit, ami tulajdonképpen nem torony, hanem egy hatalmas nagy fal. És odaviszik be a holttestet, ott leteszik, és azt mondják, hogy minél hamarabb fölfalják az állatok, a madarak például, annál hamarabb visszakerül az anyag a természetes forgásába, és a lélek annál hamarabb megszabadul attól a képzetétől, hogy ehhez a testhez neki vissza kell térnie. Tibeti halottaskönyvben valahol ugyanez a gondolat köszön vissza. A halott körüli nagyon komoly, nagyon hosszú szertartásrendszerrel.

[00:55:26](#)

Aztán az indiai halottégetés, az tulajdonképpen megint ugyan ehhez kapcsolódik, hogy valahol visszaadni az anyagot az anyag forgásának, és megszabadítani a lelket attól, hogy ehhez a testhez megpróbáljon visszajárni, visszakötődjön ehhez a testhez. A sintónál a halottaknak a kultusza, az igazából csak érdekes módon csak a buddhizmusnak a megjelenésével jelenik meg. Japánban nagyon érdekes, hogy az embereket megkérdezzük, milyen vallású, azt mondja sintoista? Azt mondja 90%, „igen, én sintoista vagyok”. Megkérdezem, hogy buddhista? „Igen, én buddhista vagyok”, megint 90% azt fogja rá mondani. Tulajdonképpen sintó meg a zen buddhizmus nagyon nehezen szétválasztható.

[00:56:23](#)

Nagyon egymásra hatottak, pontosabban a buddhizmus nagyon erősen hatott a sintóra, és ennek a következménye az, hogy a halottkultusz, nem igazán elérhető, hogy mi volt az eredeti sintoista halottkultusz. Valószínűleg az emberi léleknek a körülöttünk maradása, az domináns volt, ez egyértelmű, de hogy milyen kultusszal vették körül. Nagyon sokszor elégették a holttestet, és a sintó temetők nagyon sok kő egymás mellett, de ez már valószínűleg inkább a buddhizmusnak a hatásaként, nem igazán elérhető az eredeti halottkultusz.

[00:57:08](#)

És, ha eljövök, a talán még menjünk egy kicsit vissza az egyiptomi halottkultuszhoz ami azt hiszem, hogy a világon a legmagasabb fokra épült. Szóval egy olyan bonyolult, és annyira összetett halott kultusz volt, és a túlvilági életnek egy olyan bonyolult fölépítése, amiben azonban mégis ott van a egy-egy nagyon-nagyon tisztult emberség- és életfogalom.

[00:57:41](#)

Nagyon szép Kákosy lefordította magyarra a Sziuszire éneke című, egyiptomi halottkultusszal kapcsolatos éneket. Tulajdonképpen ez egy szép betekintést ad az egyiptomi gondolkodásba. Sziuszire és az apja ott állnak az ablaknál, néznek kifelé az ablakon, és látják, hogy egy gazdag embert hoznak ki temetni hatalmas nagy csinnadrattával, és rengeteg siratóval és minden. És elvonul ez a temetési menet, hatalmas szarkofágba viszik, és elmegy ez a menet, utána jön egy nagyon egyszerű temetési menet. Két ember egy gyékényből csavart holttestet visz ki a sivatagba. És akkor Sziuszire apja megszólal, és azt mondja, hogy „látod fiam milyen szomorú a szegénynek a sorsa még a halálban is”. Sziuszire azt mondja az apjának, hogy „kívánom neked atyám, hogy legyen mindabban részed a túlvilágban, ami a szegénynek jutott, és semmi

részed ne legyen abban, ami a gazdag embernek jutott”. És azt mondja, hogy „nem egy szívtelen gyermeknek a szavát hallom én?”

[00:59:07](#)

És akkor Sziuszire az apjával átkel az alvilágba és megmutatja neki az alvilágot, és ezt írja le Sziuszire éneke az alvilágnak a különböző helyeit, amiben egy pár érdekesség van, mert az alvilágnak a kapuja, egy hatalmas nagy kőkapu, ami egy mélyedésben forog ugye a kapunak a szárnya és a mélyedés, az a gazdag embernek a szemgödre, és minden ajtónyitástól hatalmasat jajdul. És mennek tovább is az isteni tanácsba, ott találják a szegény embert, azt, aki ott ül az isteni tanácsban, és ítéletet mond az embereknek a lelkei fölött. Tehát valami olyan magas kultusza alakul ki, ami egészen csodálatos.

[01:00:08](#)

Eljutunk a kereszténységhez, a kereszténységnek a halott kultusza. A kereszténységnek a halott kultusza, igazából az egész halálról való fölfogása, nem sajátosan keresztény a lélek halhatatlansága. A sajátosan keresztény, az a test föltámadása. Tehát a sajátosan keresztény tanítás az nem, hogy a lélek halhatatlan, hanem hogy föltámadásról beszél a kereszténység. Krisztusi föltámadás az, ami ennek akár halottkultusznak a központjában van. A Krisztus, aki a halálból fölkelt az életbe, és aki ezen keresztül megmutatta az embernek a sorsát, az embernek az az örök sorsa. Most a kereszténység a zsidósághoz hasonlóan a föltámadásnak a hiténél fogva nem égette el a holttesteket, hanem zsidó szokás szerint a földbe temetkezett.

[01:01:12](#)

A zsidóságban jelenik már meg a föltámadásnak a hite, és ha az Ószövetséget nézi valaki, akkor ez a föltámadás hit ez fokozatosan tisztul az Ószövetségben, és Krisztus korában válik általános nézetté, bár pontosan az Újszövetségben Pál, Szent Pálnak a tanításával kapcsolatosan jön elő meg Jézussal is, hogy az egyik tábor, az igazából a szadduceusok nem hitt a testnek a föltámadása, nem hitt a föltámadásba egyáltalán.

[01:01:48](#)

Ha valaki eljut Jeruzsálembe, az Olajfák hegyén egy nagyon érdekes dolgot lát, hogy az Olajfák hegyén teljesen, mintegy hatalmas temető a városnak egy nagy része. Ez megint a halottkultusszal kapcsolatos, hogy úgy tartja a zsidó hitvilág, legenda, hogy a Messiás, a Megváltó, az a szent városba az Olajfák hegyéről fog belépni, amikor eljön, és az Olajfák hegyén kezdődik majd a föltámadás, mert ott jön a Megváltó.

[01:02:28](#)

Ha most melléteszem ehhez a hitvilághoz megint egy nagyon fontos összefüggés, ami megjelenik a virágvasárnapi, tehát pontosan a most következő vasárnapi liturgiában. Amikor Jézusnak a jeruzsálemi bevonulását jeleníti meg a liturgia, akkor az Olajfák hegyén keresztül

vonult be Jézus, ezzel is jelezve, hogy ő a Messiás, ő a Megváltó. Egy másik oldalon egy kis ilyen fricskát ad a zsidó akkori felfogásnak, mert azt mondja zsidó akkori legenda, fölfogás, hogy fehér lovon jön a Megváltó, a Messiás, és Jézus egy számaron vonul be a szent városba. Hát nem egészen úgy. Mondja, hogy „*ő az a Megváltó, de nem az a Megváltó, akit ti vártok, én az a Megváltó vagyok, aki a bűntől való megtisztulást hozza el a számotokra*”. És ezt a liturgia megpróbálja nagyon sokszor visszaidézni, átélelni az emberrel.

[01:03:34](#)

Tehát az életutat kísérő szertartások, mint a liturgiának nagyon fontos eleme. Aztán. A liturgia azonban nem szűkül le vagy nem tágítható ki csak olyan szintre, hogy a közös istentiszteleti tevékenység, nemcsak azt jelenti, hogy a népeknek a nagy tömegeknek a közös istentiszteleti tevékenysége a liturgia, hanem liturgia az megjelenik egy-egy családon belül is. És ha az előbb olyan kicsit talán rossz megjegyzést tettem a zsidóságra, akkor most azt kell mondanom, hogy a zsidóság a maga nemzeti vagy népi vallási egységét tulajdonképpen azzal őrizte meg, hogy a liturgiája nem templomcentrikus, hanem családcentrikus. A zsidó hitnek a megéléséhez nincs föltétlenül szükség zsinagógára, nincs föltétlenül szükség nagy áldozatbemutató helyre vagy olyan helyre, ahol a nagy tömeg összejön. A család éppen elegendő ahhoz, hogy az alapvető hitbeli dolgokat megőrizze.

[01:04:48](#)

És tulajdonképpen a kereszténységnek egyik nagy problémája, hogy a liturgikus élete nagyon a templomhoz és a papsághoz kötődik. Azért az évszázadok során nem volt mindig így. Ha a falusi szokásokat megnézi az ember, akkor azért a falusi szokásokban egy-egy ünnephez ilyen kvázi liturgikus, paraliturgikus dolgok kapcsolódtak hozzá. A szertartásos étkezés egy-egy ünnepnek az előestéjén vagy egy-egy ünnephez kapcsolódóan, a különböző meghatározott ételek. Hát mondjuk a húsvétnál még ott megmaradt a húsvéti sonka, amire azt mondják, hogy valaki jó katolikus, akkor legalább húsvétkor szentelt sonkát eszik, úgyhogy. Na, tehát a családi liturgia, az valahol a kereszténységben kevésbé maradt meg, bár a nagy ünnepeknél még talán föllelhető karácsonynál, húsvétnál, de az összes többi ünnepnél valahogy elveszett. A névnap, ahol a védőszentnek az ünneplése kerülne előtérbe, az hagy ne mondjam, teljesen mássá vált, mint ami eredetileg a jelentése lenne a névnapnak. Tehát, de itt visszatérve a zsidósághoz, a zsidóságnak a hitélete családi liturgiára épül, ami borzasztó nagy erőt adott.

[01:06:23](#)

Ott. Most, hogy húsvét közeledik, akkor mondjuk a Pészahnak, a Széder-estének a szertartásrendje, az valami csodálatos. Ott egy kis kölyök tudatosan készül, és valami nagy izgalommal készül arra, hogy azt a bizonyos kérdést föltegye a családfőnek a Széder-estéjén, amit még a nem igazán hívő zsidó családnál is föltesznek Széder-esténél azt a kérdést, hogy miben különbözik ez az este minden más estétől? Biztos ezt ékes szép héber nyelven kell föltenni, és ez a nagyszerű benne, hogy a kiskölyök, az azonosul ezzel az egésszel ebben a

periódusban is. És akkor a családfő válaszul elmondja, hogy hogy az egyiptomi kivonulásnak a történetét a húsvéti Haggadát elmondja.

[01:07:18](#)

Ez valami nagyon csodálatos belső tartalmat tud adni, vagy egy péntek esti gyertyagyújtás, ami az anyának a szerepét emeli ki, mert bármennyire is azt mondjuk, hogy a zsidó és keresztény gondolkodás és világ, az elsősorban férfi centrikus, azért mégis a zsidóságban például a péntek esti gyertyagyújtás az az a nőnek a feladata.

[01:07:50](#)

A családfő, amikor hazajön a zsinagógából, akkor megáldja a gyerekeket, akik otthon vannak, és utána következik a gyertyának meggyújtása családi körben, amit az anya végez, és elmondja az imádságot a gyertya mellett.

[01:08:08](#)

Tehát a családi liturgia, aztán valahol itt egy kicsit az egyéni liturgiák, mert az egyéni liturgiával liturgikus dolgok közé kell, hogy soroljam, és itt áttérnék a liturgiának egy másik fontos elemére a mozgásra és a testtartásra. Az egyéni liturgiában azt mondom, hogy hogy nagyon fontos, hogy itt is megjelennek bizonyos elemek., Az, hogy egy letérdelve elmondott imádság az egészen más, mint egy karosszékből ülve elmondott imádság.

[01:08:52](#)

A letérdelés, a leborulás, az valami borzasztóan fontos dolog. A buddhista szentélyeknél a leborulás, amikor a homlokával megérinti a földet, az valami nagyon-nagyon szent dolog. Az kifejezi azt a teljes odaadást, a teljes rábízottságot. A fekvő ember, a leborult ember, az védtelen.

[01:09:22](#)

És ezzel van összefüggésben az, hogy hogy tulajdonképpen kiszolgáltatatom magamat. A kiszolgáltatottság, az valahol a benső odaadás, hogy én ezt a kiszolgáltatottságot nem rám kényszerítette valaki, hanem én magam vagyok az, aki kiszolgáltatatom magamat, és ez a mozdulat ez borzasztó fontos.

[01:09:47](#)

Vagy elmegyek Japánba, akkor azt mondom, hogy a meghajlás, mint fontos rítus. Rítus ez az emberi kapcsolatrendszerben is, mert ezeknek a liturgikus dolgoknak, ami egyrészt az Isten, egyrészt az emberek közötti kapcsolatrendszerben megjelenik, ez valahol párhuzamosan jelennek meg ezek a dolgok. Amit az emberi kapcsolatrendszeremben megélek, azt viszem át valahol a liturgiára, és azt viszem bele az Istennel való kapcsolatrendszerbe is. A liturgia, az

valahol az emberi kapcsolatrendszerből táplálkozik. Most a japán meghajlás, az megint az odaadás, a teljes tiszteletnek a megnyilvánulása. A japán, az nem szeret kezét fogni.

[01:10:36](#)

Nem szeret kezét fogni, mert azt mondja, hogy nem ismerem azt az embert, akivel kezét fogok. Az az ember, mit tudom én, hogy mivel van tele és nem bacilussal, hanem milyen gonosz gondolatokkal, rossz lelkiséggel van tele. Ha én kezét fogok vele, akkor ezt a gondolatrendszerét fogadom be. Ezt a lelkiséget ereszttem be magamba.

[01:11:03](#)

Most egyébként nagyon érdekes, hogyha természettudomány is vizsgálja ezt a bizonyos dolgot, hogy hogyha egymás mellé teszünk, ül két olyan ember, aki szereti egymást, akkor a lefényképezhetően körülveszi őket egy olyan mező, ami teljesen egybeolvad, de ha két olyan ember ül egymás mellé, aki utálja egymást, egy hihetetlen éles vonallal elválasztódik a két embert körülvevő mező.

[01:11:34](#)

Hát valahol azt mondom, hogy a japánoknak azért nincs olyan marha messze az igazságtól ez a dolguk, hogy nem kell mindenkivel kezét fogni. Azzal, akit be akarok engedni az én lelkembe, be akarok engedni az én belső világomba, azzal fogjak kezét. Az érintés, az egy borzasztó nagyon fontos dolog. A mai ember az érintéssel kicsit hadilábon van. Kézfogás, az még csak-csak, de azért sok mindenben nem tudjuk úgy kifejezni érzéseinket, a benső dolgainkat, ami az érintésen keresztül történt. Nem tanuljuk meg igazán.

[01:12:16](#)

Most a japán ember, ha bemegy egy szentélybe, a szentélybe való közeledésnek is megvan a mozgása, a liturgikus mozgása. Amikor belép a kapun és közeledik a szentélyhez, a szentély felé fordul, kétszer meghajlik, kettő kicsit tapsol, két lépést hátralép, és újra kétszer meghajol és utána imádkozik.

[01:12:46](#)

Szóval valahol ez egy rítus, ami az odaadást, a rábizottságot valahol kifejezi, a köszönését fejezi ki, üdvözlést. Ha a kereszténységet nézem, a kereszténységben is megvannak ezek a mozgásos, liturgikus elemek.

[01:13:12](#)

Egy csomó olyan dolog van, ami számunkra nagyon egyértelmű. Egy térdhajtás, az egészen egyértelmű, amikor az ember valahol az alázatát fejezi ki. Ekkora vagyok, térdet hajtok, ekkora leszek, tehát valamiről lemondtam, valamit odaadtam, kisebb lettem. Ha ezt egy benső aktus is

kíséri, hogy én valóban kisebb vagyok, tehát valóban belül is elfogadom azt, hogy én kisebb lettem, akkor valahol az öntudatom egy picit megy lefele.

[01:13:47](#)

Mai embernek azért borzasztó nagy öntudata van. Még annak is, aki azt mondja, hogy neki nincs, sőt annak talán még több van, mint a többinek. Tehát valahol ez az aktus, ami egy belső hozzáállással válik igazán érdekessé.

[01:14:05](#)

Aztán a keresztség, ahol sok minden előjön. A szimbólumrendszerben valahol az ész, a gondolat, az akaratnak a rábízása az Istenre. A szív valahol a szeretetnek a rábízása. Átvesszem az Isten szeretetét és rábízom a benső érzésvilágomat. És a két kéz, ami a tevékenységnek a rábízása az Istenre, hogy minden munkámat valahol ő érte és őszinte akarok végezni.

[01:14:46](#)

Aztán rengeteg elemet lehetne kiemelni, most egy párat emeltem ki. Ami talán furcsa, ha valaki bemegy egy katolikus templomba, és egy misét lát, akkor a pap nagyon sokszor így tartja a kezét. Ez ma már nem megszokott.

[01:15:06](#)

Pedig az ókori embernek az imádkozó kéztartása az, ez volt. A középkorban válik az imádkozó kéztartásra az összetett kéz. Miért? Az összetett kéz, az a hübéresküvel függött össze. Tehát, amikor a hübéresküre összetette a kezét, akinek hübéresküt tett, az meg összefogta a kezét. Tehát ez a fajta kéztartás az imádságban ez a középkornak a maradványa.

[01:15:39](#)

De a kitárt kéz és itt mutat vissza arra, hogy a misének a liturgiája, az sokkal korábbra visszahajlik, mint a középkor. Az ókorba hajlik vissza a formák, tehát valahol a szentmisének az a bizonyos formája, ami most él, az az legalább a II-III. században már valamilyen formában, II. század végén III. században megjelenik. IV. században pedig már azt mondom, hogy tökéletesen kialakul.

[01:16:13](#)

A keleti liturgia, az Aranyszájú Szent János, a nagy Szent Vazulra megy vissza, tehát háromszázas évek vége négyszázas évek eleje. Az ortodox liturgia.

[01:16:27](#)

Megjelenik tehát ez a fajta kéztartás, ami erre mutat, erre utal vissza az ókori embernek az imádkozó kéztartása, amiben több minden benne van. Megint az, hogy kiszolgáltatót vagyok, átadtam magam, az rábízás. Az üres kéz, ami azt mondja, hogy nincsen semmim, de mindent tőled várok uram, tehát valahol ennek a kifejezése.

[01:16:55](#)

Ez jelenik meg a keleti népeknél, ez a fajta kéztartásban, de sok minden más. A kéztartásoknak a keleti népeknél óriási nagy jelentősége van. Lehetne nagyon-nagyon sok oldalon végig elemezgetni. Mozgások, kéztartások, gesztusok, amikben nagyon-nagyon sok minden benne van.

[01:17:26](#)

Tehát megint olyan liturgikus elem, ami millióegy ágon, és millióegy vonalon boncolgatható. Hát, talán ennyi lett volna az, amit úgy nagyjából a liturgiának, az alap dolgairól, alap gondolatairól szerettem volna elmondani.

[01:17:49](#)

Most következne az, hogy akkor azt mondom, hogy hogy ha már liturgiának az alap fogalmait az alap dolgokat nagyjából elmondtam. Akkor, azt mondanám, hogy most következhetne, hogy meg lehet kérdezni, hogy egy-egy konkrét dolog vagy egy-egy olyan dolog, ami talán érdekelné a társaságot.

[01:18:19](#)

Kérdő: Megkérdezném elsőként azért, mert még tétovázás van még egyelőre. Katolikus és a protestáns misék liturgiájáról, hogyha és a zsidóról amennyiben lesz idő, persze nagyon sok.

[01:18:42](#)

Fodor Imre: Talán ott kezdeném, hogy. Szabadabb leszek, ha egy kicsit felállok. Kezdődne ott, hogy a kereszténységen belül azt mondanám, hogy három templomtípust különböztetnék meg. Az egyik a protestáns templomok általában. Aztán a katolikus és ortodox templomok.

[01:19:15](#)

Mindjárt szembetűnő a különbség, főleg a protestáns és a katolikus templomok között. A protestáns templomoknál előjön az, amit Kálvin úgy fogalmaz meg, hogy legyen négy meszelt fal, de ott legyen úr az Isten ígéje. Ez az alapállás. Tehát egy imádságnak a háza, ahol nem a berendezés dominál, hanem legyen úr az isteni kinyilatkoztatás, az isteni szó.

[01:19:51](#)

Énnem itt igazából ezzel csak egyetlenegy problémám van. Hogy az ember minden Istennel való kapcsolatában is nem pusztán észlely, hanem egy érzelmi lény is, tehát azt a templomot valahogy úgy kell berendezni, hogy az valahol a benső emberi pszichének is megfeleljen.

[01:20:15](#)

Ez az, amiért a protestáns templomokban is nagyon hamar megjelenik a faragás, mint díszítés, díszítő elem. A szószék általában díszesebbé válik, az úr asztala díszesebbé válik. Nem oltár, az úr asztala.

[01:20:38](#)

Tehát, amit azonban mégis körül vesznek egy korláttal legtöbb helyen. A korlát ma már nagyon sok helyen eltűnt, de hosszú időn keresztül megjelent a korlát is. Tehát alapvetően ez a különbség. Mindjárt, hogyha bemegy az ember, akkor szembetűnik az, hogy egy protestáns templom nagyon tele van székekkel, tele van paddal úgy, hogy viszonylag kisebb hely jut a járkálásra.

[01:21:09](#)

Tehát tulajdonképpen a funkciója csak annyi, a padokon kívüli résznek, hogy közlekedést biztosítson, lehetőséget adjon a közlekedésre. A katolikus templomoknál a felépítés már egészen más lesz. Katolikus templomokban jól elkülöníthető két része van a templomnak. Az egyik a hívek része, a másik a szentély.

[01:21:37](#)

A szentély, ahol a szent cselekmény folyik, ahová a középkortól kezdődően nem akárki léphetett be. Most ez a II. Vatikáni Zsinat után egy kicsit feloldódott a hatvanas évektől kezdődően. De addig a szentély rész annyiban is jól elkülöníthető volt, hogy volt egy áldoztató rács, ami lezárta a szentélyt, elzárta a templom többi részétől.

[01:22:08](#)

Most a katolikus templomokban általában még ma is a szentély résznél ugyan eltűnnek már a korlátok legtöbb helyen. A Dómban még megvan, ha valaki a Fogadalmi templomba megy, ott még megvan a korlát, de nagyon sok helyen ez már eltűnt. Ennek a szentélyi résznek ma egy központi része van, az oltár, a szembemiséző oltár. Most a szembemiséző oltárnak a története is érdekes, mert az ősegyháznak az életében, tehát az I. évszázadokban az oltár mögött állt a pap, tehát úgy, mint ez az asztal mögött állt a pap. A hívek vele szemben voltak a közösség, vele szemben volt, körülvették az oltárt.

[01:22:55](#)

És ahogyan eltávolodott a papság a néptől, akkor jön egy eltávolodás a liturgiában is. Az oltár lassanként egyre távolabb kerül a hívektől, olyannyira távolra kerül, hogy oda tolják a falhoz.

[01:23:20](#)

A pap, aki eddig szembenézett a hívekkel, és mintegy jelképezte azt, hogy körül vesszük az oltárt, az hátat fordított a népnek. És az előbb, hát a liturgiában sok minden kimaradt. Liturgikus ruhák például, ez egy, ez megint egy-egy óriási nagy téma, de a liturgikus ruhák, amit ma egy katolikus templomban egy papon lát az ember, mint liturgikus ruha, az annak idején, amikor a kereszténység elindul, az nagyon hétköznapi ruha volt.

[01:24:00](#)

Tehát a fehér alba, ugye az római öltözéknek megfelelt, az a fehér ing. Megfelelt a római öltözéknek, az a kazula házacska, ami az a ruha, amit felvesz a pap, ami ilyen színes. Az tulajdonképpen esőköpenyből alakult ki, tehát a felső köpenyből alakult ki.

[01:24:22](#)

Ugyanígy ebből a felső köpenyből alakult ki a palást is, amit például temetésnél vagy más ünnepélyes alkalmakkor használ. A paláston még látszik is, hogy miből alakult ki, mert ha az ember látja, akkor hátul van egy funkció nélküli ilyen lebegő ruhadarab, ami lóg ott hátul, amit hogyha jó szél van, akkor jól földobja az embernek a fejére, és nem győzi leszedni onnan. Tehát ez valamikor az esőköpenynek az a bizonyos kapucnija volt, caputium.

[01:24:59](#)

Az ugye lekerült, nincs funkciója. Ebből lett egy egyszerű ruhadarab és, amikor ez az eltávolodás létrejön, az öltözékbe is jön egy bizonyos eltávolodás. A klérus megtartja a ruházatát az előző korokból, sőt odáig megy, hogy ezek a ruházatok egyre díszesebbé válnak. És pláne, mikor hátat fordít a pap, akkor lesz egy hatalmas felülete ennek a ruhának, amit azt mondják, hogy ne legyen olyan egyszerű, és akkor elkezdik mérhetetlenül díszíteni ezt a hátlapját a miseruhának. Általában ez egy nagyon kikeményített, nagyon hát a középkorban ez annyira, hogy hogy ilyen vastag hímzésekkel díszítések kerülnek rá, rengeteg sok ékszer is rákerül. Tehát egy, hogy ne a csupán a hátát szemléljék, ami rákerül erre a mise ruhára a legtöbbször a kereszt.

[01:26:11](#)

A fölfeszített Krisztus, tekintve, hogy a mise az áldozat a krisztusi áldozatnak a megismétlése jelent behozása, megjelenítése. Talán ez a jobb kifejezés rá. Tehát az a hatékony megjelenítés, amikor liturgiáról mondtam, akkor azt mondtam, hogy a liturgia az megpróbál valamit átéltetni az emberrel, megpróbál valamit a jelenbe hozni. Tehát, amikor az oltáron megismétli

Krisztusnak a szavait a pap, akkor valahol azt az utolsó vacsorát Krisztus kereszttáldozatát próbálja megjeleníteni, jelenbe hozni átéletni az emberrel. Most, amikor hátat fordít, akkor a kereszt kerül föl, hogy ha nem látok rá az oltárra nem látom a kehelyt, (kelyhet) nem látom a patinált kenyeret, akkor legalább a keresztre feszített Krisztust lássa, ezért kerül ez a motívum elő.

[01:27:09](#)

Na, most a katolikus templomokban megjelenik a szenteknek az ábrázolása. A szenteknek az ábrázolása, ami vagy evangéliumi, tehát az első idők első időkben az ábrázolásban elsősorban az evangéliumi dolgok jelennek meg. Későbbi korokban a szentek tiszteletének az erősödésével jelennek meg azután a szenteknek az ábrázolásai.

[01:27:41](#)

Az evangéliumi dolgoknak az ábrázolása evangélium eseményeknek, szentírási eseményeknek az ábrázolásai azért jelennek meg, mert eltűnik az írástudás nagyon nagy tömegektől. Nincs, nem tudnak írni-olvasni az emberek, tehát valahogyan a számukra érzékelhetően, foghatóan kell kifejezni a hitnek az alapidolgait. Ezek megjelennek festmények, megjelennek szobrok alakjában.

[01:28:13](#)

És ez mondjuk nagyon alapvető különbség a protestáns és a katolikus liturgikus helyek között. A protestánsoknál, az evangélikusoknál van oltárkép, tehát az oltárnál van egy kép, ami általában a Krisztust, Krisztus kereszttjét ábrázolja.

[01:28:36](#)

A kálvini irányzatnál ez teljesen eltűnik. Tulajdonképpen visszamehetek ennek a forrásával odáig, hogy az Istenről ne csinálj képet!

[01:28:54](#)

Ez nem is olyan egyszerű. Az ember azt hiszi, hogy, ez egy olyan egyszerű törvény, hogy, jó hát, akkor nem fogok faragni egy szobrot az Istenről, pedig nem egészen így van. Ebbe sokkal több van benne. Ne csinálj magadnak képet, az Istenről és saját faragott képet, az valahol azt is jelenti, hogy igazából én az Istent még magamban sem faraghatom ki. Tehát még egy benső szellemi képet sem tudok igazából készíteni vagy legalábbis ne kötődjek egy ilyen elkészített képhez, egy benső képhez sem, mert az Isten nem az. Az Isten, az egészen más.

[01:29:42](#)

Abba, amit én az Istenről, mint képet alkotok magamnak, abban nagyon sok része lesz az énem. Nagyon sok antropomorf vonása lesz ennek az istenképnek. És nem lesz igazán az Isten. Most

ennek a külső jele az, hogy, hogy egy zsidó vagy egy protestáns szent helyen nem fogok találni faragott képeket, szobrokat, sem festményeket.

[01:30:14](#)

Erre föl mondhatja valaki, hogy elmegyek én a Szegedi Zsinagógába. Olyan szép belső fent festése van, meg olyan szép üvegablakai. Igen, nagyon-nagyon szép, és ezt ajánlom mindenkinek, hogy menjen el és nézze meg! Ha valaki egy kicsit a zsidó ünnepeknek a világába próbálna betekinteni vagy beleérezni, akkor nézze végig az ablakokat! Mindegyik üvegablak egy-egy zsidó ünnepnek a szimbólumait hozza elő. Nagyon szép, de abból írtam valamikor egy művészettörténet dolgozatot, úgyhogy szívemhez nőtt nagyon a Szegedi Zsinagóga. És mindent is az az apró, és a bordűrbe előjövő virágmotívumok, az mind-mind egy-egy ünnepnek a szimbóluma, szimbólumához tartozik.

[01:31:05](#)

Csodálatosan egymásra talált Baumhorn Lipót meg Lőw Immánuel a nagy botanikus, nagy nyitott szellemű ember és a Baumhorn Lipót a nagy építész. Huszonhat zsinagógát épített Baumhorn Lipót Magyarországon, úgyhogy talán a legszebb és legsikerültebb a Szegedi Zsinagóga.

[01:31:28](#)

Tehát nagyon összegabalyodott. Na, mindegy. Szóval visszatérve a liturgikus terekhez, tehát megvan ez az alapvető különbség. Ha most az ortodoxiához megyek, az ortodoxiánál az ortodox templomba pedig még távolabbra kerül a papság és a hívek.

[01:31:50](#)

Pedig nem csak egyszerűen, egy-egy rács kerül oda, hanem odakerül az ikonosztáz, ami lezárja a szentélyt, amin három bejárat van, három kapu van rajta, és mögötte van az oltár. Tehát még távolabbra kerül, még láthatatlanabbá válik. Van ennek jó oldala is. Tudniillik a misztérium, az az, mindig akkor válik igazán megélhetővé, hogyha az az tényleg egy misztérium.

[01:32:24](#)

A misztériumot valami olyannak kell körül venni, ami nem egészen a hétköznapi dolog. Én nagyon sajnálom bizonyos értelemben, hogy a katolikus liturgia egyfajta átalakuláson ment át a hatvanas években, és ott nagyon sok minden olyan eltűnt a liturgiából, ami a misztérium elemet szolgálta. Egy apróság, az eltávolodáshoz hozzátartozott, a latin nyelvnek a megőrzése. És ezáltal egy óriási távolságba került megint a liturgia az egyszerű hívektől, de ugyanakkor ennek volt egy misztikus jellege is, ezért mondja azt a Tóth 12 János bácsi, amikor elment egy latin misére, miután már vagy 30 éve lassan a magyar misére járt, hogy tetszik tudni, végre voltam egy misén.

[01:33:19](#)

Mert az annak az idegen nyelven mondottsága, annak a kicsit misztikus jellege pontosan azért, mert nem értett minden szót benne, valahol a számára ezt a misztériumot jelenítette meg, amit nem ért, de valahogy mégiscsak megél.

[01:33:39](#)

És ilyen szempontból nagyon érdekes, most a liturgiában pedig óriási különbségek vannak. A protestáns liturgia nem jeleníti meg igazán azt a fajta keresztény szemléletet, ahol a krisztusi kereszt van a középpontban, tehát az áldozatnak a középpontba kerülése.

[01:34:03](#)

Nagyon érdekes, hogy a legutóbbi időben a protestáns nagy teológusok kezdik fölfedezni, hogy a keresztény istentiszteletnek a lényege nem az, hogy szentírásmagyarázatot tartunk. A keresztény istentiszteletnek a lényege, a krisztusi keresztáldozatnak a központba kerülése, és ez az, ami, ami a két liturgia között óriási különbség.

[01:34:30](#)

Ha most a liturgikus cselekményt magát nézem, akkor egy protestáns liturgiában a szentírás olvasása, szentírás magyarázata és az áldás. Illetve bizonyos alkalmakkor az úrvacsoraosztás, ami viszont nem olyan központi helyen van, mint egy katolikus istentiszteletben, ahol az istentiszteletnek, a liturgiának két nagy bázisa van. Az egyik alappillére a zsinagógai istentiszteletből származó Bibliaolvasás-és magyarázat tanítórész.

[felvétel vége]